

УДК 339.727.22:330.341.1

Македон В.В., к.е.н., доцент,
Дніпропетровський університет
імені А. Нобеля

ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ СТРАТЕГІЙ ТНК У ПОСТСОЦІАЛІСТИЧНИХ КРАЇНАХ ЗА НАСЛІДКАМИ СВІТОВОЇ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ

Македон В. В. Формування інноваційних стратегій ТНК у постсоціалістичних країнах за наслідками світової фінансової кризи. В статті проводиться аналіз інноваційної стратегії ТНК у постсоціалістичних країнах, на основі аналізу таких показників, як: місце країни в інвестиційній класифікації світу, участь країни у світовому русі капіталу, кількість вітчизняних та закордонних ТНК, що працюють у країні, рівень транснаціональності країни та рівень інноваційної залежності країни від іноземних інвестицій. В статті розглядається інноваційний та інвестиційний стан економік цих держав, надаються прогнози щодо впливу фінансової кризи на інноваційні стратегії ТНК в них.

Македон В. В. Формирование инновационных стратегий ТНК в постсоциалистических странах по последствиям мирового финансового кризиса. В статье проводится анализ инновационной стратегии ТНК в постсоциалистических странах на основе анализа таких показателей, как: место страны в инвестиционной классификации мира, участие страны в мировом движении капитала, количество отечественных и иностранных ТНК, которые работают в стране, уровень транснациональности страны и уровень инновационной зависимости страны от иностранных инвестиций. В статье рассматривается инновационное и инвестиционное состояние экономик этих стран, предоставляются прогнозы влияния финансового кризиса на инновационные стратегии ТНК в них.

Makedon V. Forming of innovation strategy of TNC in post socialist countries in after world financial crisis. The analysis of innovative strategy of TNC in post socialist countries is conducted in the article on the basis of analysis of such indexes, as: a place of country in investment classification of the world, participating of country in a world capital flow, an amount of domestic and foreign TNC, which work in a country, level of transnationality of the country and a level of innovative dependence of the country from foreign investments. The innovative and investment state of economies of these countries is examined in the article, the prognoses of influence of financial crisis on innovative strategies TNC are given in it.

Постановка проблеми. Сучасна світова фінансова криза, яка деструктує всі ланки суспільно-економічного життя, ставить питання переходу на новий етап економічного розвитку країн. Цей перехід пов'язаний перш за все з інноваційним напрямком розвитку, як в технологічному, так і організаційному сенсі.

В той же час, інноваційний напрямок розвитку кожної держави багато в чому залежить від кон'юнктури світових ринків інновацій та капіталу. Особливо важливу роль інноваційного та фінансового каталізатора в цьому процесі відіграють ТНК, тому дослідження інноваційної стратегії ТНК в умовах світової фінансової кризи є вкрай важливим для теорії і практики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання інноваційного аспекту розвитку постсоціалістичних країн в умовах світової фінансової кризи досліджується в роботах Є. Арсюхіна, О. Білоуса, Н. Вербицької, І. Галенко, Л.П. Гальперіної, А.

Гальчинського, І. Дорошенка, Л.Л. Ігоніної, М. Кизима, В. Кузьменко, І. Макаренко, Р. Утеуліної, М. Фесенка, М. Ялі та ін.

Метою даної статті є узагальнений аналіз інноваційної стратегії ТНК в умовах світової фінансової кризи в усіх постсоціалістичних країнах. Поставлена мета досягається шляхом використання загальнонаукових методів синтезу, аналізу, наукової абстракції, аналітичного моделювання, логічного та історичного методів.

Викладення основного матеріалу. Подібні наслідки сучасної світової фінансової кризи тією чи іншою мірою прослідковуються у всіх постсоціалістичних країнах: спочатку криза розпочалася у банківському секторі (здешевлення національної валюти по відношенню до долара США, зростання відсоткових ставок, зниження кредитних операцій банків), потім перейшла на реальний сектор економіки (зменшення товарообігу, банкрутство компаній) та соціальну сферу (різке зростання безробіття).

Слід зазначити, що чим інтенсивніше країна залучена до світового ринку капіталу, тим значніший вплив кризи на її економіку. В той же час уряди постсоціалістичних країн покладають великі надії на іноземні інвестиції та інновації як головні стратегічні напрямки виходу із цієї кризи.

Згідно Світового інвестиційного звіту 2008 р. вплив світової фінансової кризи на діяльність ТНК має обмежений негативний вплив. Це пов'язано з тим, що у більшості галузей ТНК мають достатню ліквідність фінансувати свої інвестиції за рахунок високих корпоративних прибутків. В той же час, очікується зниження припливу і відпливу капіталу в розвинених країнах. В країнах, що розвиваються, вплив ризику зниження ліквідності нівелюється стабільним економічним зростанням, що не значно вплине на рух міжнародного капіталу.

За прогнозами UNCTAD у 2008-2011 рр. [1, С. 34] з усіх постсоціалістичних країн тільки Росія визнається найбільш привабливою для ПІІ (4-те місце в світі після Китаю, Індії та США).

Опитування найбільших ТНК [1, С. 153] показало, що з усіх постсоціалістичних країн найбільш інноваційно привабливою країною для ТНК є Росія (6-те місце в світі, 10,3% ТНК), потім Чехія, Польща та Румунія (11-те місце в світі, 1,5% ТНК).

З числа постсоціалістичних країн найбільшу залежність від кон'юнктури світового ринку капіталу має Чехія. За інвестиційною класифікацією країн [2] Чехія належить до інвестиційних олігополістів припливу (коефіцієнт кореляції між припливом ПІІ до Чехії і світовим припливом становить 0,71, між відпливом ПІІ з Чехії і світовим відпливом – 0,47, в 2007 р. [1, С. 253] приплив і відплив становили відповідно 0,49% і 0,35% світового). Індекс транснаціональності Чехії [2] в 2005 р. становив 33%. За останніми даними в Чехії діє 660 материнських компаній ТНК та 71385 іноземних дочірніх філій ТНК, і за рівнем інноваційної залежності від ПІІ вона має високу штатну залежність. В Чехії іноземні філії ТНК стали важливими учасниками національних інноваційних систем, налічуючи біля 47% комерційних витрат на НДДКР в 2003 році та 30% зайнятих в комерційних НДДКР у 2002 р.

Естонія, Латвія та Угорщина, маючи велику залежність від світових потоків капіталу, належать до спільних інвестиційних олігополістів (коефіцієнт кореляції припливу ПІІ до країн і світового припливу становить відповідно 0,68, 0,62 та 0,75, а показники по відпливу – 0,66, 0,63 та 0,7; у 2007 році приплив відповідно становив 0,14%, 0,12% та 0,3% світового обсягу припливу ПІІ, а відплив – 0,29%, 0,04% та 0,92%) [9]. З цих трьох країн найбільш привабливою для іноземних ТНК є Угорщина, в якій у 2005 році діяло 26019 іноземних філій ТНК (у 2007 році в Естонії – 2858, Латвії – 665 філій) [8]. В той же час, в Угорщині власних ТНК не було зареєстровано, в Естонії їх налічувалось 1168, а Латвії - 21. Індекс транснаціональності у 2002 році становив в Естонії 49,5%, Латвії – 21,5%, Угорщині – 33,5%.

Всі три країни мають високий інноваційний рівень залежності від іноземних інвестицій. Дослідження UNCTAD [14] показало, що ПІІ до Естонії більшою мірою мають низько технологічний характер.

Угорщина більш приваблива для інноваційної активності ТНК. Так, іноземні філії в Угорщині налічували 62,5% комерційних витрат на НДДКР у 2003 р. [3]. Більша частка наукових досліджень Угорщини, що виконувались по замовленню комерційного сектору, здійснюється для діючих в Угорщині великих ТНК. Ці компанії орієнтовані переважно на виробництво конкурентоспроможної експортної продукції, займають домінуючі позиції на міжнародному ринку та відіграють значну роль у забезпеченні динамічного розвитку угорської науково-дослідної бази.

Литва та Польща належать до країн зворотних інвестиційних олігополістів відпливу (коефіцієнт кореляції між припливом ПІІ до Литви і світовим припливом становить 0,82, а Польщі – 0,92, між відпливом ПІІ і світовим відпливом відповідно – 0,56 і 0,55, у 2007 році приплив і відплив становили в Литві відповідно 0,1% і 0,07% світового, а Польщі – 0,97% і 0,98%). Індекс транснаціональності Литви у 2005 році становив 20,5%, а Польщі 23,5%. За останніми даними (2007 р.) [4] в цих країнах діють відповідно 285 і 58 материнських компаній ТНК та 3240 і 14469 іноземних дочірніх філій ТНК, які налічували біля 19,1% комерційних витрат на НДДКР в Польщі у 2003 році. Литва показує високу інноваційну залежність від ПІІ, а Польща – найвищий рівень залежності. Литва, як невелика країна, є не дуже привабливою для ТНК. ПІІ в Литві мають експортну орієнтацію більшою мірою у низько та середньо технологічних галузях, таких як виробництво текстилю та одягу [8].

Словаччина належить до країн незалежних інвестиційних учасників відпливу (коефіцієнт кореляції між припливом ПІІ до Словаччини і світовим припливом становить 0,54, між відпливом ПІІ із Словаччини і світовим відпливом – 0,04, у 2007 році приплив і відплив становили відповідно 0,18% і 0,08% світового). Індекс транснаціональності Словаччини у 2005 р/ становив 37,1%. За останніми даними в Словаччині діє 437 материнських компаній ТНК та 2780 іноземних дочірніх філій ТНК, які налічували біля 19% комерційних витрат на НДДКР у 2003 р. [5]. Словаччина показує високу штатну залежність від ПІІ в інноваційній діяльності.

Росія належить до країн частково залежних донорів-лідерів припливу ПІІ (коефіцієнт кореляції між відпливом ПІІ із Росії і світовим відпливом становить 0,72, у 2007 р. приплив і відплив ПІІ становили відповідно 2,86% і 12,78% світового). Індекс транснаціональності Росії у 2005 р. становив 12%. За останніми даними в Росії функціонувало 1176 іноземних дочірніх філій ТНК. Росія показує високу штатну залежність від ПІІ в інноваційній діяльності. Вхідження іноземних ТНК в НДДКР Росії знаходиться на низькому рівні і в більшості випадків обмежене альянсами та іншими контрактними угодами [2]. На противагу існуючим надіям російських науковців щодо позитивного внеску сучасної глобальної фінансової кризи, завдяки якій очікується більша зацікавленість іноземних інвесторів у фінансуванні інноваційної діяльності, на думку автора, таке зростання не матиме місця.

Хорватія, Азербайджан та Республіка Сербія й Чорногорія належать до напівзалежних масових донорів (коефіцієнт кореляції між відпливом ПІІ із цих країн і світовим відпливом становить відповідно 0,56, 0,53 та 0,49, у 2007 році приплив становив відповідно 0,27%, -0,26% та 0,22% світового, а відплив – 0,0009%, 0,0007% та 0,0009%). Індекс транснаціональності у 2005 році в Хорватії становив 27%, а Республіці Сербія і Чорногорія - 16%. За останніми даними (2007 р/) в Хорватії діє 485 материнських компаній ТНК, в Азербайджані – 2, а в Сербії та Чорногорії - 55. Відповідні показники діяльності іноземних дочірніх філій ТНК в країнах становить 3256, 53 та 263 одиниць [7].

За рівнем залежності інноваційної діяльності від ПІІ Хорватія показує високу штатну залежність, а Азербайджан і Сербія і Чорногорія мають низький рівень патентної залежності. Найбільш привабливим сектором для іноземних інвестицій у 2007 році в

Хорватії були фінансові послуги, які залучили 60% всіх ПІІ. НДДКР Хорватії зосереджені у високотехнологічних виробничих галузях, таких як кораблебудування, фармацевтика, хімія, виробництво устаткування. Через те, що в порівнянні з іншими європейськими країнами, в Хорватії наукові кадри менш досвідчені, велику роль набувають НДДКР ТНК, які впроваджуються в економіку Хорватії. Велика частка припливу ПІІ до Азербайджану приходить на нафтову та газову галузі.

В Сербії та Чорногорії на іноземні інвестиції розраховують при реконструкції енергетичної та добувної галузей [7]. Збільшення інноваційної активності іноземних ТНК може відбутись у Хорватії, але це ніяк не пов'язане з фінансовою кризою, у той час, коли в Азербайджані та Сербії і Чорногорії фінансова криза може стати значним стимулом зростання.

Болгарія належить до повністю незалежних масових донорів інвестицій (коефіцієнт кореляції між відпливом ПІІ із Болгарії і світовим відпливом складає 0,23, у 2007 році приплив і відплив ПІІ становили відповідно 0,46% і 0,03% світового). Індекс транснаціональності Болгарії у 2005 році становив 39,6%. За останніми даними (2000 рік) в Болгарії діє 26 материнських компаній ТНК та 7153 іноземних дочірніх філій ТНК. Болгарія показує високу штатну залежність від ПІІ в інноваційній діяльності. Інвестування в НДДКР Болгарії низьке і більшою мірою фінансується і виконується громадським сектором, що призводить до низького інноваційного рівня розвитку, низького закордонного інвестування інновацій та ускладнює процес проникнення іноземних технологій на ринок Болгарії. У результаті, експорт Болгарії має низько технологічний характер, а ПІІ залучаються у меншій мірі до виробничого сектору економіки [6]. Фінансова криза в Болгарії стане значним стимулом до зростання інноваційної активності іноземних ТНК.

Боснія і Герцеговина, Румунія, Македонія, Білорусь та Молдова належать до повністю незалежних нульових донорів (коефіцієнт кореляції між відпливом ПІІ із цих країн і світовим відпливом відповідно становить 0,07, 0,13, 0,37, 0,11 та 0,02, у 2007 році приплив по країнам становив 0,11%, 0,53%, 0,02%, 0,1% та 0,03% світового, а відплив – 0,0008%, 0,05%, 0%, 0,02% та 0,02%). Індекс транснаціональності цих країн у 2005 році становив відповідно 29%, 23,5%, 38,6%, 3,5% та 18,5%. Власних ТНК в Боснії і Герцеговині було зареєстровано 12, а іноземних дочірніх філій ТНК - 97, в Румунії ці показники становили відповідно 20 і 89911, Білорусі – 4 та 54, Молдові – 951 і 2670, а в Македонії власних ТНК не було зареєстровано, проте дочірніх філій іноземних ТНК налічувалось в 2002 році 6 [11, 13].

За рівнем інноваційної залежності від ПІІ для Боснії і Герцеговини характерний високий рівень патентної залежності, Румунії - загальний високий рівень залежності, Македонії – найвищий рівень залежності, Білорусії та Молдови – низький рівень патентної залежності. Рівень залучення ПІІ до Боснії і Герцеговини низький, за винятком обробки металу та алюмінію. Відповідно рівень інноваційної активності ТНК низький, хоча уряд висловлює надію на зростання технологічного оснащення економіки у тому числі і завдяки ТНК [18]. Фінансова криза може позитивно вплинути на розвиток інноваційної активності ТНК в цих країнах.

Україна належить до повністю незалежних зворотних донорів (коефіцієнт кореляції між відпливом ПІІ із України і світовим відпливом – 0,08, у 2007 році приплив і відплив становили відповідно 0,54% і 0,3% світового). Індекс транснаціональності України у 2005 році становив 23,5%. За останніми даними в Україні діє 1 материнська компанія ТНК та 367 іноземних дочірніх філій ТНК. Україна показує високий рівень патентної залежності від ПІІ в інноваційній діяльності.

Інноваційна активність іноземних компаній в Україні на сучасному етапі досить низька (їх обсяг фінансування становить всього 3% від загального), хоча велику активність вони проявляють при патентуванні. В той же час, як і в Росії, очікується значне зростання інвестиційної активності ТНК в інноваційну сферу України. Що до України, то

автор вважає, що очікування збільшення інноваційної активності іноземних компаній, є обґрунтованими [2].

Казахстан і Грузія належать до зворотних донорів (коефіцієнт кореляції між впливом ПІІ із цих країн і світовим впливом становить відповідно -0,36, та -0,28, у 2007 році приплив становив відповідно 0,56% та 0,09% світового, а відплив – 0,01% та 0,004%). За останніми даними у Казахстані діє 271 материнська компанія ТНК, і 2267 іноземних дочірніх філій ТНК, в Грузії – лише 190 іноземних дочірніх філій ТНК. За рівнем залежності інноваційної діяльності від ПІІ Казахстан показує високий рівень штатної залежності, а Грузія - низький рівень патентної залежності.

У 2002 році в Казахстані налічувалось 630 дослідників та 92 технічних працівників на один мільйон жителів, які активно були залучені до НДДКР. Загальні витрати на НДДКР становили 0,22% ВВП, з них витрати уряду – 38,3%, бізнесу – 58,1%, іноземних джерел – 2,8% [10]. Високотехнологічний експорт становив 10% виробничого експорту. Значні ресурси іноземних інвесторів сконцентровані в нафтовій, газовій й інших добувних галузях, однак їх інноваційна активність тільки набирає оберті [10].

Грузія є значно відкритою для іноземних інвестицій. Головним фактором привабливості Грузії для іноземних інвесторів є низька вартість робочої сили. Філії іноземних ТНК в Грузії забезпечували роботою 173600 осіб. В той же час, з усіх джерел фінансування НДДКР іноземних джерел у 2000 році зареєстровано не було [15]. Фінансова криза ніяк не вплине на інноваційну активність іноземних ТНК ні в Грузії, ні в Казахстані.

Дослідження інноваційної активності країн і інвестиційної активності іноземних ТНК в постсоціалістичних країнах надає можливість виділити чотири можливі типи стратегії іноземних ТНК щодо подальшого розвитку інноваційної діяльності в кожній з країн з врахуванням наслідків світової фінансової кризи:

- перший тип стратегії – збільшення інноваційної активності іноземних ТНК характерний для Чехії, Угорщини, Литви, Польщі, Азербайджану, Сербії і Чорногорії, Болгарії, Боснії і Герцеговини, Румунії, Македонії, Білорусі, Молдови, України;
- другий тип стратегії – нейтральної інноваційної активності інвестицій та поточного збільшення проявиться в Хорватії;
- третій тип стратегії – нейтральної інноваційної активності буде характерний для Словаччини, Росії, Вірменії, Казахстану, Грузії;
- четвертий тип стратегії – нейтральної інноваційної активності, або послаблення інвестицій, проявиться в Естонії та Латвії.

Виділені стратегії та складові елементи аналізу доцільно використовувати як базу для більш детального аналізу національних інноваційних систем постсоціалістичних країн, а також для розробки інноваційних стратегій подальшого економічного розвитку держав.

Список використаних джерел:

1. World Investment Report, 2011: Transnational Corporations and the Infrastructure challenge/ UNCTAD. — New York; Geneva: UN, 2011. — xxvi, 384 p.
2. Макаренко І., Кузьменко В. Світова економіка отримує імпульс на початку 2009 року // Finance.ua про гроші. – 13.10.2008. – [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://news.finance.ua/ua/orgsrc/~2/6/3021/139829>.
3. О государственной поддержке научно-исследовательской и инновационной деятельности в Венгрии // Торгово-промышленная палата РФ. – 2007. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.tpprf.ru/img/uploaded/2006022209264544.doc>.
4. Angelov G., Simeonova K., Slaus I. South-East Europe. - UNESCO Science Report, 2005. – 35 p. – [Electronic Resource]. – Mode of access: http://www.unesco.org/science/psd/publications/south-east_europe.pdf.

5. Berger M., Balaž V. Monitoring and analysis of policies and public financing instruments conducive to higher levels of R&D investments: Country Review Slovakia. - UNU-MERIT. – 2007. - 37 p. – [Electronic Resource]. – Mode of access: http://ec.europa.eu/invest-in-research/pdf/download_en/slovakia.pdf

6. Bulgaria: Investment Climate Assessment // Worldbank. – 15.12.08. – [Electronic Resource]. – Mode of access: <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/0,,contentMDK:22011258~menuPK:258604~pagePK:2865106~piPK:2865128~theSitePK:258599,00.html>.

7. D'Aniello L. Policies for business in the Mediterranean Countries: Serbia and Montenegro // CAIMED. – 2005. – 16 p. – [Electronic Resource]. – Mode of access: <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/caimed/unpan018701.pdf>.

8. Development of innovation activities. – Vilnius: Statistics Lithuania, 2008. – 48 p. – Режим доступу: http://www.stat.gov.lt/en/catalog/list/?cat_y=2&cat_id=9.

9. Hunya G. FDI in Small Countries: the Baltic States // WIIW. – 2004. – № 307. – 32 p. – [Electronic Resource]. – Mode of access: wiiw66.wsr.ac.at/pdf/RR307.pdf.

10. Federal Science R&D & Georgia // ASTRA. - 2003. – [Electronic Resource]. – Mode of access: <http://www.agiweb.org/gap/cvd/states/GeorgiaCVD03.pdf>.

11. Guidelines for a Science and Research Policy in Bosnia & Herzegovina. – Venice: UNESCO, 2006. – 81 p. – [Electronic Resource]. – Mode of access: http://www.unesco.org/science/psd/publications/s&t_series_bosn.pdf.

12. Purevjal A. Country Presentation: Mongolia // Central Asia seminar-workshop on science technology and innovation indicators: trends and challenges, Almaty, Kazakhstan, 27-29 November 2006. – 2006. - 36 p. – [Electronic Resource]. – Mode of access: http://www.uis.unesco.org/TEMPLATE/pdf/S&T/Workshops/CAsia/Almaty_11.pdf.

13. Pobol A. Points of Technological Excellence as Drivers of Integration into ERA: Case of Reallocating Domestic R&D Resources in Belarus. – Minsk, 2004. – 39 p. – [Electronic Resource]. – Mode of access: http://www.uam.es/docencia/degina/Papers/Students%20Papers/Anna_Pobol_Paper.pdf.

14. Watkins A. and Agapitova N. Creating a 21st century national innovation system for a 21st century Latvian economy // World Bank Policy Research Working Paper. – 2004. - № 3457. – 95 c. – [Electronic Resource]. – Mode of access: http://www-wds.worldbank.org/servlet/WDSContentServer/WDSP/IB/2004/12/07/000012009_20041207121312/Rendered/PDF/WPS3457.pdf.

15. Worldmark Encyclopedia of the Nations: Kazakhstan. – 2007. – [Electronic Resource]. – Mode of access: <http://www.encyclopedia.com/doc/1G2-2586700206.html>.

Ключові слова: інноваційна стратегія ТНК, постсоціалістичні країни, світова фінансова криза, інвестиційна класифікація світу, індекс транснаціональності.

Ключевые слова: инновационная стратегия ТНК, постсоциалистические страны, мировой финансовый кризис, инвестиционная классификация мира, индекс транснациональности.

Key words: innovation strategy of TNC, post socialist countries, world financial crisis, world investment classification, transnationality index.